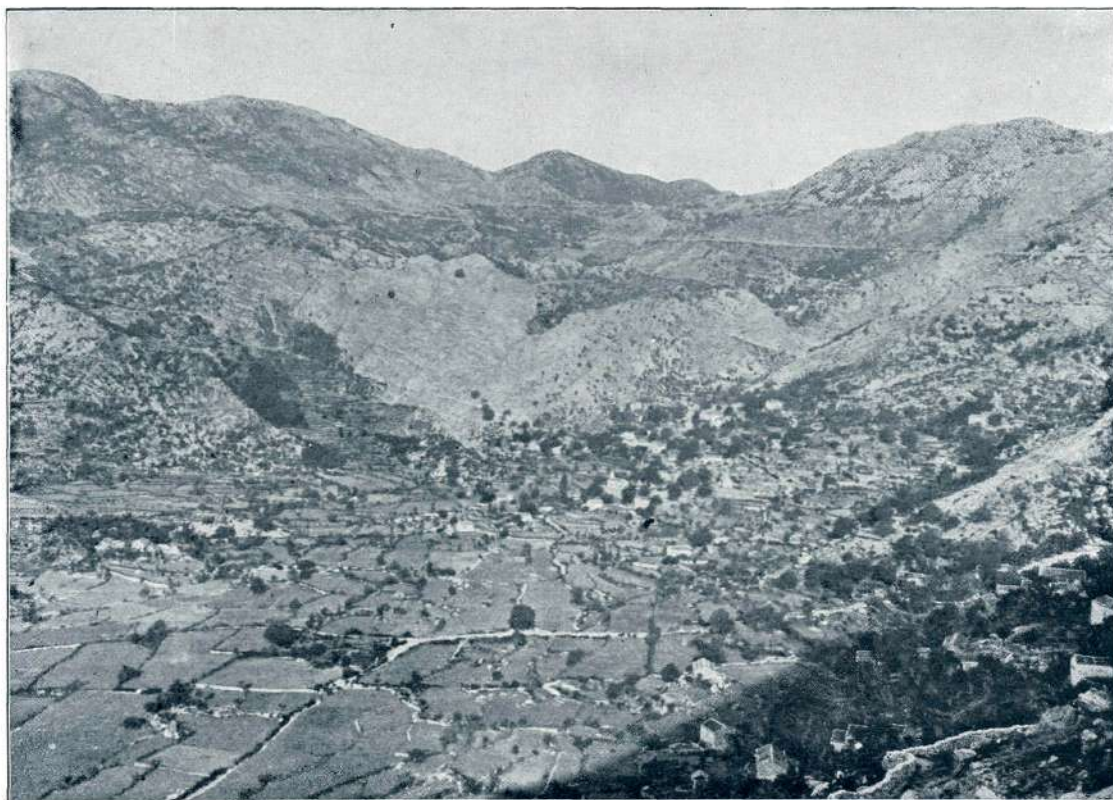

S ČRNOGORSKO-TURŠKEGA BOJIŠČA: IZ SKADRSKE OKOLICE.

BALKANSKA VOJSKA.

Vekovečni razpor med Vzhodom in Zahodom je napolnil najštevilnejše strani svetovne povestnice s krvavimi listi. Nikjer ni bila borba tako ljuta in neizprosna, kakor tedaj, ko sta tadva svetova udarila drug ob drugega. Rim in Bizanc sta se že borila za svetovno prvenstvo, latinska in grška kultura sta si stopili nasproti okoli teh dveh središč. Verski razkol pred tisoč leti je odtrgal Vzhod od katoliške Cerkve

in s tem krščanstvo usodepolno razdvojil. Vzrok razkolu ni bil v dogmatičnih diferencah, ampak v ošabnosti in politični ambiciji, ki si je v dogmatičnih formulah iskala verskega izraza. Fotijev razkol je položil v Vzhod kal nadaljnjih razkolov.

Prihrumela je turška povodenj in je preplavila razkolni Balkan. Padle so slovanske države in so obležale na tleh pod neusmiljenim turškim trinošom. V ognju in v krvi se je zadušila svoboda Južnih Slovanov, ki so pol tisočletja ječali v ne-

popisni muki in sramoti. Na Balkanu je Turek ustanovil svojo svetovno velesilo, in odtod je razprostil svojo moč čez Hrvaško in Ogrsko tja do Dunaja in do Alp na eni strani ter daleč noter v Afriko in Azijo na drugi. Iz Carigrada je vladal polumesec na vse strani z dvojnimi sijajem kalifata in sultanata, združujoč v sebi divji fanatizem Mohamedove vere s krvoločno gospodstvaželnostjo ljutega azijskega. V moslimstvu se druži skrajna verska nestrpnost z najsirovejšim nacionalizmom. Socialne razmere, v katere je potisnil moslim krščansko rajo na Balkanu, so bile neznosne in uničujoče. Turek brezobzirni gospodar, ki smatra zatiranje in izkoriščanje nemuslimov za svojo versko dolžnost in državno pravno predpravo — kristjan pa brezpraven suženj, ki mora delati in robotati za druge ter se ne sme niti pritožiti, ako mu brezsrčni turški gospodar uropa pridelke, odpelje ženo in otroke

NIKITA,
KRALJ ČRNOGORSKI.

MIRKO,
KRALJEVIČ ČRNOGORSKI.

in živino iz borne koče, ki je hkrati hiša in hlev, ter mu streho zažge nad glavo! V takih razmerah je pol tisočletja zdihoval balkanski Slovan.

Res čudna usoda! Dva polotoka segata v Sredozemsko morje, oba od prirode bogato obdarjena, z rodovitno zemljo in žarkim solncem, prepojena od mnogoštevilnih rek, obdana od onega morja, okoli katerega je vsekdar cvetela najvišja svetovna kultura. Italija in Balkanski polotok! Pa v ravno tisti dobi, ko se je v Italiji razvilo najsvobodnejše življenje visoko razvitih ljudovlad, ko je znanost in umetnost cvetela v oni neminljivi pomladi, katere žarki nas še danes ogrevajo, je pa najbližji сосед njen, Balkanski polotok, zdihoval v najgorjem barbarizmu.

Med ta dva svetova smo postavljeni mi, Južni Slovani. Razkol med Vzhodom in Zapadom je tudi nas razklal. Dve kulturi sta si nas osvojili in ustvarili med nami velika nasprotstva. Rim in Carigrad se tu srečujeta. Katolicizem s svojo visoko razvito občečloveško kulturo, iz katere je izrastlo vse, kar je na Zapadu svobodnega, humanega, naprednega, meji tu ob odrevenelo Shizmo, ki se trmoglavo drži stroge forme v ozkem okviru nacionalistične omejenosti, v mnogostoletni sužnosti ponižano od barbarskega trinoga.

Krščanska raja ni mogla mirno prenašati turškega jarma. Pravo čudo je, da so kristjani na Balkanu sploh ohranili svojo vero v kljub tolikemu preganjanju. A ravno v tej čudoviti ohranitvi svoje vere so videli jamstvo, da jih islam ne more uničiti. Osvobodilna vojska pred petindesetimi leti je poklicala Rusijo na pomoč. Težki udarci ruskega orožja so ponižali turško ošabnost in dali duška tlačeni raji. Srbija, Bolgarija in Črna gora so se osvobodile, Bosna in Hercegovina sta prišli pod avstro-ogrsko upravo.

Tekom let so se balkanske države primerno razvile po modernih državno-pravnih načelih. — Srbija, Črna gora, Grška so kraljestva, Bolgarija se je nedavno iz kneževine proglasila za carstvo in tudi Črna gora je

posegla po kraljevski kroni. To so bili znaki notranje konsolidacije, hkrati pa tudi znaki napredujoče samozvesti proti zunanjemu svetu, zlasti proti Turčiji in vevlastim. — Da, Turčija in vevlasti — to je čudno poglavje v evropski povestnici, s katerim si

bodo še zgodovinarji belili glave.

— Po berlinski pogodbi, s katero se je končala prva balkanska osvobodilna vojska, so si evropske vevlasti prisvojile nekako nadzorstvo in varuštvo nad Balkanom. Lahko bi bili tedaj Turčijo popolnoma uničili, a tega niso storili zaradi medsebojne zavisti. Na Balkanu so ustanovili več majhnih držav, od katerih so naprej vedeli, da bodo vedno sovražne Turčiji, a tudi needine med sabo. Res sta bili kmalu Srbija in Bolgarija zapleteni v vojsko. Tako so diplomatje zabranili, da bi se na Balkanu ustanovila velika, moderna država. Zavist med vevlastmi samimi je zakrivila, da so se zedinile k ohranitvi Turčije. Po osvobodilni vojski bi bila Rusija

zaslužila kos Turčije, a zavist vevlasti je pripravila Rusijo ob plen ter celo zaprla Dardanele za prehod ruskih vojnih ladij. Pri delitvi Turčije bi zahtevala vsaka vevlast svoj del, in tedaj bi prišlo do svetovne vojske. Iz tega vzroka so sklenile vevlasti vzdrževati na Balkanu status quo.

To je ohranilo „bolnega moža“ v Carigradu pri življenju. Evropska Turčija nima pogojev za obstanek v sebi, ampak v drugih državah. Moderni vek pa ni izpremenil turške narave.

V turških rokah je ostal še velik del Balkanskega polotoka. Od teh dežel nas zanimajo zlasti Makedonija, Stara Srbija in sandžak Novi Pazar, ki so

nam najbližje geografično in po slovanškem pokolenju prebivalstva. V sandžaku je že bila svojčas avstrijska posadka, ki jo je po aneksiji Bosne in Hercegovine naša država poklicala nazaj.

Popolnoma v turških rokah ječi zlasti Makedonija. Krščansko prebivalstvo trpi vnebovpijoče krivice. Ropi in uboji so vedno na dnevnem redu. Turški vojak in uradnik sta roparja med prebivalstvom, ki zlorabita svojo moč kot divje živali. Turški fanatizem se je dvignil skoro vsako leto in

MILENA,
KRALJICA ČRNOGORSKA.

ČRNOGORCI GREDO NA VOJSKO:
Kralj Nikita pozdravlja starega bojnega tovariša.

TRG V PODGORICI.

požigal krščanske vasi. Na tisoče kristjanov je pribežalo vsako leto čez mejo v sosednje dežele, da uteče turškemu meču. Albanska bojovita plemena, ki pripadajo turški veri, so gospodarila z ognjem in mečem v deželi, ne zmeneč se za nobeno oblast in postavo.

Seveda so se tudi kristjani po možnosti branili. Ni manjkalo uporov in boja, a vselej so podlegli premoči. Vsled tega se je obrnilo zatirano prebivalstvo do vevlasti s prošnjo, da naj posredujejo. Diplomacije pa so zmajali z ramami in ostalo je pri starem. Notranja izpremembra, ki se je izvršila v Turčiji, ni izboljšala položaja. Starega tirana sultana Abdula Hamida so odstavili in proglasili ustavo. A mlado-

postavo! Seveda te postave nikoli uveljavili niso in bi jo tudi sedaj položili takoj nazaj med stare papirje, ko bi nehal pritisk od zunaj. To zasmehovanje je evropska diplomacija mirno prenesla in dannadan objavljala v oficioznih glasilih vesti, da „velevlasti čuvajo mir“ in da je „status quo na Balkanu zagotovljen“.

Tedaj je počila že dolgo pripravljena bomba. Bolgarija, Srbija, Grška in Črna gora so nastopile kot balkanska krščanska zveza. Njihove proklamacije izjavljajo, da ne morejo več prenašati zatiranja svojih rojakov pod turško oblastjo, in ker ni nobenih garancij, da se usoda kristjanom olajša, jim hočejo z orožjem v roki priboriti svobodo.

Evropska diplomacija ni mogla verjeti, da je to res. Osramočeni so stali pred svetom močnojaki, o katerih se je mislilo, da so gospodarji svetovnega položaja. Tu se je videlo, da je ves koncert svetovnih velesil s svojimi milijoni vojakov in milijardami vojnega materiala brez moči, nezmožen, da bi zabranil en rop na Balkanu, ker manjka v njem medsebojnega zaupanja.

Dne 8. oktobra pa so Črnogorci napovedali vojsko in prekoračili mejo. Ko to pišemo, divja že boj na vseh straneh.

Bojni načrt balkanskih držav je dobro premišljen. Črna gora, Srbija in Grška prestopijo svoje meje in napadejo turško ozemlje, da vežejo kolikor mogoče turške moči na periferiji in si osvoje

SRBSKI PROSTOVOLJCI.

obmejne pokrajine. Bolgarija pa, ojačena s srbsko konjenico, izvrši glavni udarec proti srcu Turčije — Carigradu. Do glavne bitke mora priti pri Odrinu. To mesto, od nekdanj najvažnejša strateška točka, ki je igrala že v grških in rimskih časih odločilno vlogo, je glavna turška utrdba, sedež najmočnejšega armadnega zbora, varuh Carigrada in ščit evropske Turčije.

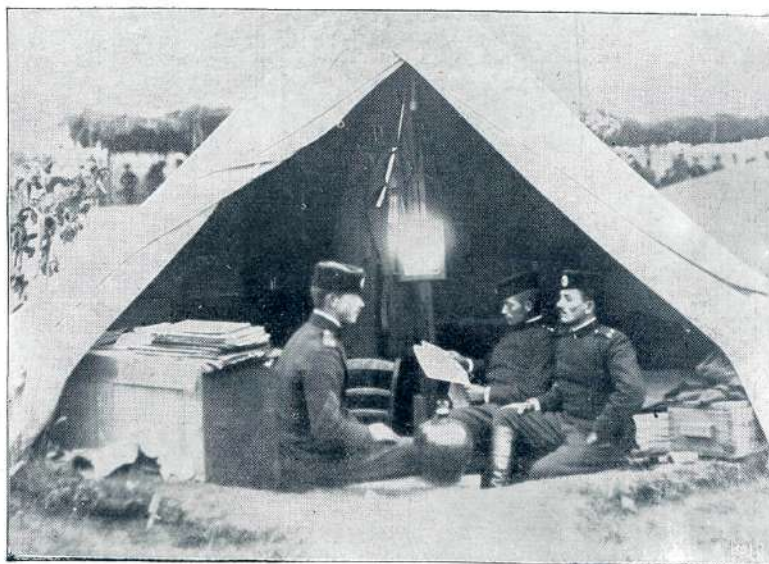
Sledimo sedaj prodiranju posameznih držav! Prvi so udarili Črnogorci, in sicer v treh smereh. V sredo se je postavil kralj Nikita s svojimi sinovi pri Podgorici; na morski strani, od Bara sem, prodira proti Skadru general Martinović, proti vzhodu je vdrl v turško ozemlje general Vukotić, ki se naj v Novem Pazarju združi s Srbi, ki mu pridejo nasproti od vzhoda. Glavni cilj Črnogorcev je Skader, največje mesto teh krajev, ležeče ob velikem Skadarskem jezeru.

Srednja kolona je v hudih bojih, v katerih so se Črnogorcem pridružili krščanski Malisori, vzela več turških utrd, zlasti Tuzi, in se bliža Skadru od severa. General Martinović je prišel že blizu Skadra pod goro Taraboš, ki je močno utrjena in varuje skadrsko mesto in jezero. Črnogorci so takoj drzno napadli strmo goro, a prvi napadi so bili odbiti s krvavimi izgubami. Gole skale se dvigajo silno strmo in zabranjujejo dohod; ponoči jih razsvetljujejo turški metalci luči. Od Tuzija so prišli Črnogorci že blizu Skadra. Najbrže bodo napadli Črnogorci mesto od obeh strani, in se tu združita oba črnogorska oddelka.

Vzhodni oddelek generala Vukotića pa je vzel Berane in Bjelopolje ter prodira v Sandžaku. Tako Črnogorci.

Grki napadajo na jugu. Sicer jim leži še od zadnjic v kosteh strah pred Turki, kajti v nedavni grško-turški vojski so jih Turki tako hitro natepli, da je bilo vojske konec, preden so se je še prav zavedli, a topot jim gre bolje od rok. Zapadno od Olimpa so prekoračili turško mejo in se polastili Elasone. Hkrati je odplulo grško brodovje, da napade turška pristanišča. Seveda je pokonci tudi Kreta, ki si hoče pri tej priliki izvojevati toli zaželjeno združenje z grško državo. Grke vodita kraljevič Konstantin in general Sapuntsakis. Grške čete si hočejo osvojiti pristanišče Prevezo, proti kateri so že poslali topove, in zasesti Janino. Na otoku Lemnos so Grki vzeli glavno mesto Kastro.

Srbi so udarili dne 19. oktobra čez mejo iz glavnega taborišča v Vranji, kjer biva kralj Peter. Njihov cilj je Skoplje ob železnici, ki pelje iz Mitrovice v Solun. Na poti jim je premagati utrdbo Kumanovo ob železnici, ki vodi iz Srbije v Skoplje. Skrajnje desno krilo vodi general

SRBSKI ČASTNIKI V ŠOTORU.

Živković, ki prodira čez Novo varoš in Prjepolje proti Bjelemu polju, da se tam združi s Črnogorci. Tretja srbska armada pod generalom Jankovićem maršira na Novi Pazar, kjer je večja turška moč. Z velikimi težavami prodira oddelek proti Prištini, ki je že došel na zgodovinsko Kosovo polje.

Glavno vlogo pa ima, kakor smo že povedali, v tej vojni Bolgarija, ki ima Turka zadeti v srce. Od uspeha velike bolgarske armade je sploh odvisen izid cele vojske.

Na treh mestih so Bolgari prekoračili mejo. Zapadna armada stremi čez Krivo Palanko tudi proti Skoplju in se je pri Kumanovem združila s Srbi. Drugi oddelek pa je prodiral po dolini Strume

BOLGARSKI CAR FERDINAND
IN ČRNOGORSKI PRESTOLONASLEDNIK DANILO.

in je pregnal Turke iz Džumaje. — Velika bolgarska armada pa je udarila po svetovno-prometni poti proti Carigradu ob železnici, ki veže Vzhod z Evropo. Vodi jo car Ferdinand. Prvi boj je bil pri Mustafa Paši, kjer so se Bolgari polastili turških pozicij. Velika naloga jih čaka sedaj pred Odrinom. Ker Turki niso znali, kje da bodo Bolgari prodirali, so zbrali svojo glavno armado kakih 40 do 50 kilometrov za progo Odrin—Kirkilise med Dimotiko in Burgasom, torej na vrhu trikota Odrin—Kirkilise—Burgas, da lahko po danem položaju operirajo. Turška armada je najbrže proti Kirkilisu, kjer se bijejo hudi boji med Bolgari in Turki (20.000 mož jih cenijo) že odposlala močno pomoč, da prepreči Bolgarom razbiti desno turško krilo. Sodi se, da je zbral Abdulah paša 1., 2., 3. in 4. turški armadni zbor v črti Odrin—Kirkilise in da razpolaga z 250.000 vojaki. Mesto Odrin obdaja 27 utrd, ki pa imajo dve napaki. Večinoma so namreč oborožene z zastarelimi topovi in leže le 3 do 4, največ 6 km pred mestom. Moderni oblegovalni topovi zato lahko obenem obstreljavajo utrdbe in mesto. Abdulah paša je zato

PAŠIĆ,
SRBSKI MINISTARSKI
PRESEDNIK.

ukazal graditi nove utrdbe, ki leže 8 do 10 km pred mestom. Teh novih utrdb res Turki v tem kratkem času niso mogli zgraditi popolnoma, a so le v stanu zadržavati infanterijo in kavalerijo in jih je mogoče osvojiti z navalom šele, ko jih kroglice iz modernih oblegovalnih topov porušijo. Kirkilise, kjer se zdaj bijejo boji, morebiti odločilni za celo vojsko, in ki leži 50 km od Odrina, je tudi močna trdnjava z utrdbami v okrožju 20 km.

Turki so ves čas v defenzivi. Iz Male Azije z vso naglico zbirajo vojake in jih pošiljajo proti Odrinu. Z Italijo so sklenili mir in se odpovedali Tripolisu. Tako so zdaj „v prijaznosti“ z vsemi velesilami in imajo opraviti le z balkanskimi narodi. V ofenzivo je stopilo samo turško brodogradništvo, ki je odplulo v Črno morje, da napade bolgarska pristanišča. Turške ladje obstreljujejo Varno in Kavarno. Vojaškega uspeha pa na ta način ne bodo dosegli; gre jim le za škodo, ki jo narede sovražniku.

Zima je pred vrati in sili k odločitvi. Ves svet napeto sledi izidu te vojne, vprašujoč se, kaj donese bližnja bodočnost...

KRONIKA SPOMINA VREDNIH DOGODKOV IN NENAVADNIH VREMENSKIH RAZMER NA GORENJSKEM, POSEBNO V MESTU KRANJU IN OKOLICI.

Sestavil Ivan Ovin.¹ Priobčil dr. Fr. Stelè.

1810. Gospod Natalis pl. Pagliaruzzi, takratni maire (župan) mesta Kranja, je dal v tem letu popraviti pešpot s Pungrata (Baumgarten) po bregu do mlina Lajh in do pašnika Gmajna. Pot je že stara, a je tako razpadla, da ni bila več za rabo. „Vedno modri“ Kranjci so bili seveda proti popravi te poti, a precej prihodnje leto so morali spoznati, kolikega pomena je ta pot; ob požaru so mnogi meščani ravno po tej poti rešili svoje imetje, ker je bil vsled ognja vsak drug izhod iz mesta zaprt.

1811. Na veliki petek (12. aprila) je izbruhnil požar v Tržiču, ki je pokončal ves trg. Pri tem grozovitem požaru je izgubilo tudi več ljudi svoje življenje.

¹ Po deloma avtentičnih zapiskih, deloma po zanesljivih poročilih in samoopazovanju od l. 1810. do 1899.

Ivan Ovin, ki je spisal naslednjo kroniko, je bil rojen 15. decembra 1817 v Kranju št. 14. Izobrazil se je za graščinskega oskrbnika pri Pagliaruzzijih ter ostal od začetka pri njih na Golniku. Potem je šel v Radovljico, kjer je bil nad 30 let v službi zemljiške knjige, dokler ni stopil v pokoj in se nastanil do svoje smrti v Kranju, kjer je umrl 19. jan. 1901. — Kako daleč segajo starejši zapiski, katere je porabil, nisem mogel doznati; vsekakor jih je prav kmalu začel prepletati s spomini iz mladosti, kakor nam dokazuje že l. 1821. — Nemški original hrani njegova nečakinja Frančiška Ovin v Kranju, ki mi je tudi dovolila, da ga tu po slovensko objavim.

Na binkošno soboto (1. junija) je izbruhnil požar v Kranju na Glavnem trgu, odkoder se je z grozovito hitrostjo razširil na vse strani. Vse mesto z župniščem, župno in rožnivenško cerkvijo je zgorelo, ostal je le Pungrat in župnijska ulica. V župnijski ulici je pogorela samo hiša št. 16 (Paradiž). — Preden pa se je ogenj razširil po Kranju, se je vnela že tudi vas Huje in so bila hujanska poslopja prej pokončana kakor pa kranjska.

1816. Poletje je bilo mrzlo in mokro. Poljski priidelki so uspeli prav slabo. Dovažanje žita po Savi je bilo ovirano in se je baje več ladij potopilo. Na Kranjskem je nastala raditega velika lakota. Mernik pšenice je stal 7 fl. in mera slabega vina 1 fl. 20 kr.

1817. To leto je bilo jako rodovitno. Lakota in draginja je trajala še naprej, dokler se ni moglo za gotovo upati na dobro letino. Po žetvi je padla cena pšenice na 1 fl. 20 kr. mernik.

1821. Neke sobote tega leta zvečer, ko so se ravno končale litanije v farni cerkvi, je prišla čez Kranj huda nevihta. Jaz sem bil star takrat štiri leta in sem sedel v mraku pri mizi pri večerji. Hudo se je zabliskalo in obenem močno zagrmelo; vse to me je tako ostrašilo, da sem kar izginitil pod mizo. — Takoj nato je nastal vrišč kakor ob požaru, in v rožnivenškem zvoniku so bili plat zvona. Kmalu nato